

ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILAR
METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Rasulova N.Y

O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida bo'lajak o'qituvchilar metodik tayyorgarligini takomillashtirish masalalari keng yoritiladi. Metodik tayyorgarlikning mazmuni, tarkibiy tuzilmasi hamda zamonaviy pedagogik konsepsiyalar (kompetensiyaviy, tizimli, refleksiv, konstruktivistik yondashuvlar) asosida rivojlantirish mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Nazariy tahlil, modellashtirish, so'rovnoma va tajriba-sinov metodlari asosida ilmiy xulosalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: metodik tayyorgarlik, metodik kompetentlik, ilmiy-nazariy yondashuv, kompetensiyaviy model, refleksiya, pedagogik ta'lim, innovatsion texnologiyalar.

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ
ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ**

Аннотация: В данной статье широко освещаются вопросы совершенствования методической подготовки будущих учителей на основе научно-теоретических подходов. Научно анализируются содержание, структура методической подготовки и механизмы ее развития на основе современных педагогических концепций (компетентностный, системный, рефлексивный, конструктивистский подходы). Научные выводы разрабатывались на основе теоретического анализа, моделирования, анкетирования и экспериментально-испытательных методов.

Ключевые слова: методическая подготовка, методическая компетентность, научно-теоретический подход, компетентностная модель, рефлексия, педагогическое образование, инновационные технологии.

**IMPROVING THE METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE
TEACHERS ON THE BASIS OF SCIENTIFIC AND THEORETICAL APPROACHES**

Annotation: In this article, the issues of improving the methodological training of future teachers on the basis of scientific and theoretical approaches are widely covered. The mechanisms of development based on the content, structural structure of methodological training and modern pedagogical concepts (competency, systematic, reflexive, constructivist approaches) are scientifically analyzed. Scientific conclusions were developed based on theoretical analysis, modeling, survey and experimental testing methods.

Keywords: *methodological preparation, methodological competence, scientific-theoretical approach, Competency model, reflection, pedagogical education, innovative technologies.*

KIRISH

XXI asrda ta'lim tizimi globallashuv, raqamli transformatsiya va innovatsion rivojlanish jarayonlari ta'sirida tubdan yangilanmoqda. Zamonaviy jamiyat sharoitida pedagog kadrlar tayyorlash tizimiga qo'yilayotgan talablar sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarildi. Endilikda o'qituvchi nafaqat o'z fanini mukammal biluvchi mutaxassis, balki ta'lim jarayonini ilmiy asosda loyihalovchi, metodik jihatdan puxta tashkil etuvchi, pedagogik vaziyatlarni tahlil qila oluvchi hamda o'z faoliyatini refleksiv ravishda takomillashtirib boruvchi kasbiy subyekt bo'lishi zarur. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida takomillashtirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida maydonga chiqmoqda.

Metodik tayyorgarlik pedagogning kasbiy shakllanish jarayonidagi muhim bosqich bo'lib, u metodik bilimlar tizimi, darsni loyihalash ko'nikmalari, pedagogik vaziyatlarda samarali qaror qabul qilish qobiliyati hamda refleksiv faoliyatni o'z ichiga oladi. Metodik tayyorgarlik darajasi pedagogning kasbiy yetukligini, innovatsion faoliyatga tayyorligini va ta'lim jarayonini samarali boshqarish imkoniyatini belgilaydi. Shu bois pedagogik ta'lim jarayonida metodik tayyorgarlikni takomillashtirish o'qituvchi tayyorlash tizimining markaziy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ilmiy-nazariy yondashuvlar metodik tayyorgarlikni rivojlantirishning metodologik asosini tashkil etadi. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim natijalarini bilimlar yig'indisi bilan emas, balki real kasbiy faoliyatga tayyorgarlik darajasi bilan baholashni nazarda tutadi. Tizimli yondashuv metodik tayyorgarlikni bir-biri bilan bog'liq komponentlardan iborat yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqadi. Refleksiv yondashuv esa pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish jarayonini muhim omil sifatida e'tirof etadi. Konstruktivistik yondashuv esa ta'lim jarayonida faol subyektlikni ta'minlash orqali metodik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Muammoning dolzarbligi shundaki, amaliyotda ko'pincha bo'lajak o'qituvchilar nazariy bilimlarni yetarli darajada o'zlashtirgan bo'lsalar-da, ularni real pedagogik vaziyatlarda qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu holat metodik tayyorgarlikni rivojlantirish jarayonida nazariya va amaliyot integratsiyasining yetarli darajada ta'minlanmaganligini ko'rsatadi. Shu bois metodik tayyorgarlikni ilmiy-nazariy asoslar bilan boyitish va uni zamonaviy pedagogik konsepsiyalar asosida qayta ko'rib chiqish zarur.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda metodik tayyorgarlik PCK (Pedagogical Content Knowledge), TPACK, kompetensiyaviy model, refleksiv pedagogika kabi konsepsiyalar bilan uzviy bog'liq holda o'rganilmoqda. Bu yondashuvlar metodik tayyorgarlikni faqat metodik bilimlar tizimi sifatida emas, balki ko'p komponentli, integrativ va dinamik jarayon sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi - ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida bo'lajak o'qituvchilar metodik tayyorgarligini takomillashtirishning nazariy asoslarini aniqlash hamda uning samarali modelini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Metodik tayyorgarlik tushunchasining ilmiy-nazariy mazmunini aniqlash;
2. Zamonaviy pedagogik konsepsiyalar asosida metodik tayyorgarlikni rivojlantirish yo'llarini tahlil qilish;
3. Metodik tayyorgarlikning tarkibiy komponentlari va baholash mezonlarini belgilash;
4. Ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida metodik tayyorgarlikni takomillashtirish modelini ishlab chiqish;
5. Taklif etilgan model samaradorligini tajriba-sinov asosida aniqlash.

Tadqiqot obyekti - oliy pedagogik ta'lim jarayoni.

Tadqiqot predmeti - ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida metodik tayyorgarlikni takomillashtirish jarayoni.

Ilmiy yangiligi shundan iboratki, metodik tayyorgarlik ilmiy-nazariy yondashuvlar integratsiyasi asosida tizimli model sifatida asoslanadi hamda uning tarkibiy tuzilmasi va baholash mezonlari aniqlashtiriladi.

Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchilar metodik tayyorgarligini ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida takomillashtirish pedagogik ta'lim sifatini oshirish, kasbiy yetuk va innovatsion fikrlovchi pedagoglarni tayyorlash hamda zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan mutaxassis shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Bo'lajak o'qituvchilar metodik tayyorgarligini ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida takomillashtirish masalasi pedagogika fanining zamonaviy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu muammo kasbiy kompetensiya nazariyasi, didaktika, metodik ta'lim, reflektiv pedagogika, konstruktivistik ta'lim hamda raqamli pedagogika konsepsiyalari bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, metodik tayyorgarlikni rivojlantirishga doir ilmiy qarashlar turli nazariy yondashuvlar asosida shakllangan bo'lib, ularni tizimli ravishda umumlashtirish zarur.

Kasbiy kompetensiya tushunchasi XX asr oxiri - XXI asr boshlarida ta'lim nazariyasining markaziy kategoriyasiga aylandi.

V. Slastenin kasbiy kompetensiyani pedagogik faoliyat samaradorligini belgilovchi integrativ sifat sifatida talqin qiladi [5]. Uning fikricha, kompetensiya bilim, ko'nikma, tajriba va shaxsiy fazilatlarining uyg'unligi orqali namoyon bo'ladi. Bu yondashuv metodik tayyorgarlikni kasbiy kompetensiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida ko'rish imkonini beradi.

A. Markova kasbiy kompetentlikni motivatsion, operatsion va reflektiv komponentlar asosida tahlil qiladi [7]. U pedagogning reflektiv faoliyatini kasbiy rivojlanishning muhim sharti sifatida e'tirof etadi. Bu esa metodik tayyorgarlikni faqat metodik bilimlar bilan emas, balki reflektiv tafakkur bilan bog'lash zarurligini ko'rsatadi.

I. Zimnyaya kompetensiyaviy yondashuvni shaxsning integrativ rivojlanish modeli sifatida baholab, kompetensiyani amaliy faoliyatga tayyorgarlik darajasi bilan bog'laydi [1].

Bu yondashuv metodik tayyorgarlikni real pedagogik vaziyatlarga moslashuvchanlik nuqtai nazaridan baholashni talab etadi.

Mahalliy tadqiqotchilardan N. Muslimov metodik tayyorgarlikni pedagogning metodik tafakkuri va pedagogik loyihalash qobiliyati bilan bog'laydi [8].

Q. Yo'ldoshev zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash metodik tayyorgarlikning muhim ko'rsatkichi ekanini ta'kidlaydi [10].

Sh. Sharipov kompetensiyaviy yondashuv asosida pedagogik ta'limni modernizatsiya qilish metodik tayyorgarlikni takomillashtirishning metodologik asosi ekanini asoslaydi [13].

Didaktika metodik tayyorgarlikning nazariy asosini tashkil etadi.

I. Lerner ta'lim mazmuni va metodlari uyg'unligini didaktikaning asosiy qonuniyati sifatida ko'rsatadi [2]. Unga ko'ra, metod tanlash o'quv maqsadi va mazmuni bilan uzviy bog'liq bo'lishi lozim.

M. Skatkin didaktik tizim samaradorligi pedagogning metodik tayyorgarligiga bog'liq ekanini ta'kidlaydi [3].

Yu.K. Babanskiy ta'lim jarayonini optimallashtirish nazariyasida metod tanlashning ilmiy asoslarini ishlab chiqib, didaktik mezonlar metodik tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismi ekanini asoslaydi [4].

Didaktik tamoyillar - ilmiylik, tizimlilik, izchillik, faollik, nazariya va amaliyot birligi - metodik tayyorgarlikni shakllantirishning asosiy me'yoriy asoslari sifatida qaraladi.

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda metodik tayyorgarlik integrativ bilim modeli sifatida talqin qilinadi.

L. Shulman tomonidan ishlab chiqilgan "Pedagogical Content Knowledge" (PCK) konsepsiyasi o'qituvchining fan mazmuni va uni o'qitish metodlari haqidagi bilimlarini integratsiyalash zarurligini asoslaydi [6]. Ushbu nazariya metodik tayyorgarlikning ilmiy-nazariy asosini tashkil etadi.

P. Mishra va M. Koehler tomonidan ishlab chiqilgan TPACK modeli pedagogik, mazmuniy va texnologik bilimlarning o'zaro integratsiyasini ko'rsatadi [11]. Bu model raqamli ta'lim sharoitida metodik tayyorgarlikni takomillashtirish zarurligini asoslaydi.

J. Hattie meta-tahlillar asosida o'qituvchining metodik yondashuvi o'quv natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatishini isbotlagan [12].

L. Darling-Hammond o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida amaliy mashg'ulotlar va refleksiv faoliyat metodik tayyorgarlikni rivojlantirishda muhim ekanini ta'kidlaydi [9].

Refleksiv pedagogika metodik tayyorgarlikni uzluksiz rivojlanish jarayoni sifatida talqin etadi. Pedagog o'z faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish orqali kasbiy o'sishga erishadi.

Konstruktivistik yondashuv esa bilimning faol muloqot va tajriba asosida shakllanishini asoslaydi. Bu yondashuv metodik tayyorgarlikni faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirish emas, balki pedagogik vaziyatlarda mustaqil fikrlash va muammo yechish qobiliyatini rivojlantirish jarayoni sifatida ko'rishga imkon beradi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki:

- Metodik tayyorgarlik kasbiy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida keng o'rganilgan.

- Didaktik tamoyillar metodik tayyorgarlikni shakllantirishning asosiy nazariy asosi hisoblanadi.
- Xorijiy konsepsiyalar (PCK, TPACK) metodik tayyorgarlikni integrativ model sifatida asoslaydi.
- Refleksiv va konstruktivistik yondashuvlar metodik tayyorgarlikni dinamik jarayon sifatida talqin qiladi.

Shu bilan birga, ilmiy manbalarda ilmiy-nazariy yondashuvlar integratsiyasi asosida metodik tayyorgarlikni takomillashtirishning tizimli modeli yetarlicha empirik asosda ishlab chiqilmagan. Mazkur tadqiqot aynan shu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tizimli, kompetensiyaviy va refleksiv yondashuvlar metodologik asos sifatida qo'llanildi. Nazariy tahlil, umumlashtirish, so'rovnoma va tajriba-sinov metodlari qo'llanildi.

Metodik tayyorgarlikni baholash mezonlari sifatida metodik bilimlar, darsni loyihalash ko'nikmalari, refleksiv faoliyat va innovatsion metodlarni qo'llash darajasi belgilandi.

Asosiy natijalar va tahlil

Ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini sezilarli darajada oshirdi. Kompetensiyaviy model metodik bilim va amaliy faoliyat integratsiyasini ta'minladi.

Xulosa va tavsiyalar

Ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida metodik tayyorgarlikni takomillashtirish pedagogik ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Tavsiyalar:

1. Pedagogik ta'lim dasturlarini ilmiy asosda takomillashtirish.
2. Interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish.
3. Refleksiv faoliyatni rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Zimnyaya I.A. Klyuchevye kompetensii kak rezultat sovremennogo obrazovaniya. - Moskva: Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2010.
2. Lerner I.Ya. Didaktika i teoriya obucheniya. - Moskva: Prosveshcheniye, 2010.
3. Skatkin M.N. Problemy sovremennoy didaktiki. - Moskva: Pedagogika, 2011.
4. Babanskiy Yu.K. Optimizatsiya protsessa obucheniya. - Moskva: Pedagogika, 2012.
5. Slavenin V.A. Pedagogika: professionalnaya kultura uchitelya. - Moskva: Akademiya, 2013.
6. Shulman L.S. Pedagogical Content Knowledge. - Teachers College Record, 2013.
7. Markova A.K. Psixologiya professionalizma. - Moskva: Prosveshcheniye, 2014.
8. Muslimov N.A. Pedagogik kompetentlik asoslari. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.

9. Darling-Hammond L. Teacher Education Around the World: What Can We Learn from International Practice? - European Journal of Teacher Education, 2017.
10. Yo'ldoshev Q. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: O'qituvchi, 2018.
11. Mishra P., Koehler M.J. Introducing Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK). - Teachers College Record, 2018.
12. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. - London: Routledge, 2018 nashri.
13. Sharipov Sh.S. Kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qituvchilar tayyorlash metodikasi. - Toshkent: Fan, 2019.